

**Advies naar aanleiding van
Behoefteteonderzoek onder senioren in de gemeente Nuenen c.a.**

Adviesraad Sociaal Domein Nuenen c.a.

13 oktober 2018

Samenvatting

In dit advies filosoferen wij over de rol van de Gemeente voor haar inwoners en wat de inwoners van haar mogen verwachten. De verwachtingen van de inwoners zijn hoog gespannen, maar de financiële mogelijkheden van de Gemeente zijn beperkt. Wij benadrukken het belang van het stimuleren en faciliteren van een goede en actieve burgermaatschappij (maatschappelijk middenveld) met vrijwilligers. Wij laten zien dat een goed beleid voor senioren ook een goed beleid voor niet-senioren vereist. Alleen dan kan de Gemeente alle inwoners, nu en in de toekomst, de goede faciliteiten en diensten (laten) bieden. Gemiddeld is de senior in Nuenen redelijk gezond, bemiddeld en ondernemend. Dat biedt de Gemeente en de senioren veel kansen. Wij adviseren geen apart beleid te voeren voor de heterogene groep van senioren, maar de aandacht vooral te richten op de inwoners, ongeacht hun leeftijd, die het zelf niet (meer kunnen) redden, zoals o.a. door de Jeugdwet, de Participatiewet, de Wet maatschappelijke ondersteuning en de Schulphulpverlening wordt gevraagd.

Vervolgens formuleren wij adviezen in onder andere het sociale domein, ook voor senioren. De adviezen zijn mede beïnvloed door de rapportage van Prof. Kardol. Ze bestrijken onder andere de gebieden mantelzorg, vrijwilligerswerk, ontwikkeling zorgvraag, eenzaamheid, wonen, mobiliteit, veiligheid op straat en in huis, communicatie via internet, energietransitie en de organisatie van de hulp in Nuenen c.a.

Om onze adviezen te onderbouwen zijn in de bijlagen enkele gegevens opgenomen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Deze bijlagen beschrijven het inkomen, de leeftijdsamenstelling, het ervaren gevoel van eenzaamheid en de deelname als vrijwilliger van alle inwoners van Nuenen c.a. Daarmee wordt de hulpvraag van de senioren, zoals weergegeven in het rapport Kardol, in een breder perspectief geplaatst.

Inleiding

De Gemeente heeft de ASD advies gevraagd over het rapport “Hoe in is oud?, Behoefteteonderzoek onder senioren in de gemeente Nuenen” van 14 juni 2018, uitgevoerd onder leiding van Prof. Kardol (rapport Kardol). De ASD heeft dit rapport besproken na de mondelinge toelichting van en discussie met Dhr. Hamers, medewerkers van de Gemeente, in de vergaderingen van 9 augustus. Over deze nota heeft de ASD ook overleg gevoerd met vertegenwoordigers van de bonden.

Opvallend is het ontbreken van een schriftelijk standpunt van de Gemeente over deze nota, over de aanleiding van deze nota, namelijk het symposium “OUD = IN” op 31 januari 2018 in het Klooster naar aanleiding van het rapport “OUD is IN” en over het rapport “OUD is IN” zelf. Ook opvallend is dat de Gemeente bij het geven van de opdracht tot het doen van het Behoefteteonderzoek geen zichtbare strategie had wat te doen met de antwoorden van dit onderzoek. Zo is niet na te gaan, noch voor de Gemeente, noch voor de ASD, of het onderzoek aan de verwachting heeft voldaan. De consequentie voor de ASD is dat ons gevraagde advies nu niet gaat en niet kan gaan over het voorgenomen beleid van het College.

Wij nemen daarom de vrijheid om een denkkader over de rol van een gemeente te formuleren. Dan wordt duidelijker wat inwoners van hun gemeente kunnen verwachten. Wij gebruiken dat denkkader ook om onze overwegingen te laten zien naar aanleiding van het rapport Kardol. Daaruit volgen adviezen aan het College voor haar beleid in o.a. het sociale domein voor o.a. de senioren.

Denkkader

De verwachtingen van de inwoners wat hun gemeente voor hen kan doen zijn vaak groter dan de mogelijkheden van die gemeente. Daarom schetsen wij eerst een denkkader om na te kunnen gaan welke taken de inwoners redelijkerwijze kunnen verwachten van een gemeente.

In Nederland ben je, binnen de wettelijke kaders, vrij je leven in te richten zoals je dat zelf wilt. Je kunt je eigen doelen stellen en proberen, ondanks tegenslagen, deze na te streven. Belangrijke doelen zijn bijvoorbeeld welzijn voor jezelf of je gezin/familie en je verbonden voelen met en betekenis hebben voor anderen. Die vrijheid van keuze impliceert dat je mede verantwoordelijk bent voor de gevolgen van de zelf gekozen inrichting van je leven.

De volgende groepen in een gemeente, die invloed hebben op de keuzes en activiteiten van het individu/gezin, zijn te herkennen:

- De overheid, dus ook de gemeente Nuenen, heeft vele wettelijke taken. Die moet zij uitvoeren met de middelen die haar door de inwoners en de centrale overheid beschikbaar worden gesteld via o.a. de belastingen. Door schaarste aan deze middelen kunnen alleen de noodzakelijke en dwingende wettelijke taken worden opgepakt en worden uitgevoerd. Zie o.a. bijlage 1. Zolang je binnen de wettelijke kaders handelt, heeft de overheid geen dwingende macht over je, maar zij kan mogelijk wel een stimulerende, voorlichtende en faciliterende rol spelen. De gevolgen van eigen keuzes en externe ontwikkelingen voor de inwoners, bijvoorbeeld leefwijze, opleiding, gezondheid, stand economie, klimaat en invloed buitenland, kunnen door het beleid van de overheid iets worden verzacht, maar vaak niet worden gecompenseerd.
- De markt neemt en levert diensten en goederen op basis van concurrentie binnen wettelijke regels die door de overheid worden gesteld. Het kan een bron van inkomen en leverancier van diensten en producten zijn voor individu/gezin.
- Naast de overheid en de markt bestaat de waardevolle en essentiële burgermaatschappij (civil society, maatschappelijk middenveld). Deze is gebaseerd op het eigen initiatief van individuen en groepen. Zij nemen op eigen initiatief en eigen verantwoordelijkheid acties in het publieke domein. Zolang deze acties aan de wettelijke kaders voldoen, vormen zij een waardevolle verrijking van de maatschappij. Deze acties kan de overheid niet sturen, wel faciliteren. Voorbeelden zijn organisaties voor onder andere beroep, buurt, consumenten, cultuur, jeugd, milieu, natuur, ouderen, politiek, religie, vakbonden en vrijwilligers. In Nuenen zijn dat o.a. de ouderenbonden, de dorpswerkplaats, de vele cultuur-, kerk- en sportorganisaties en .. de ASD.

Burgermaatschappij

Goede en evenwichtige interacties tussen overheid, markt en burgermaatschappij bepalen de waarde van de maatschappij voor haar inwoners. In landen waar de overheid en/of de burgermaatschappij relatief klein zijn, kunnen mensen alleen terugvallen op gezins- en familieverbanden.

Een actieve en deskundige burgermaatschappij is van groot belang. Met een relatief geringe investering van de overheid voor initiatieven van inwoners, kunnen zeer veel nuttige diensten aan de inwoners worden aangeboden. Dat is zowel waardevol en zingevend voor de initiatiefnemers en uitvoerders als waardevol voor de gebruikers ervan.

Wij beperken ons nu tot de gemeente Nuenen c.a. en richten ons op de rol van en de interactie tussen de Gemeente en de burgermaatschappij.

De Gemeente zorgt voor de infrastructuur (wegen, schoolgebouwen, sportvelden, groen, afvalophalen, ...) en het CMD. Voor de meeste inwoners is in het dagelijks leven de burgermaatschappij (organisaties, verenigingen, ..) mogelijk belangrijker en zichtbaarder dan de Gemeente.

Advies: Stimuleer en faciliteer waar mogelijk de burgermaatschappij in Nuenen.

Vrijwilligers

De burgermaatschappij wordt in stand gehouden door talrijke organisaties die vooral werken met vrijwilligers. In Bijlage 4 worden de persoonskenmerken van vrijwilligers geïllustreerd en welke vrijwilligersactiviteiten zij uitoefenen en hoe vaak. Twee groepen hebben een groot potentieel:

- Senioren tot ongeveer 80 jaar. De meeste senioren hebben ervaring, kennis en kunde, veel tijd en, in Nuenen, een redelijke gezondheid en voldoende inkomen. Hun zingeving en verbondenheid met anderen komt niet meer van hun werk. Deze kunnen ze vinden in het gezin, de familie en met vrienden, maar ook door activiteiten in de burgermaatschappij. Die activiteiten beperken mede de sociale eenzaamheid (Bijlage 3).
- Niet-senioren buiten de reguliere arbeidsmarkt.

Hoewel deze groepen een groot potentieel aan vrijwilligers hebben, is dat potentieel niet direct beschikbaar. Potentiele vrijwilligers kunnen aarzelen om te gaan doen wat ze willen doen, weten de weg niet, kunnen niet kiezen, Een laagdrempelig door de Gemeente gefaciliteerd coördinatiepunt kan potentiele vrijwilligers helpen door de vraag van verenigingen en het aanbod van vrijwilligers op elkaar te helpen afstemmen. Dat coördinatiepunt zou actief moeten zijn voor alle vrijwilligers, ongeacht het opleidingsniveau.

Advies: Het werken met vrijwilligers moet door de Gemeente worden ondersteund en worden gefaciliteerd. Formuleer een krachtig vrijwilligerswerkbeleid en maak dat beleid operationeel. Dat beleid dient minimaal de functie van makelaar (afstemming vraag en aanbod) en van het actief benaderen van potentiele vrijwilligers te omvatten. Bovendien is een transparante procedure nodig om, naast de waardering vanuit de vrijwilligersorganisatie, ook waardering vanuit de Gemeente aan hen te tonen.

Dankzij het eigen initiatief van haar inwoners zijn er in Nuenen relatief veel verenigingen en vrijwilligers actief. Soms is er overlap in activiteiten en doelgroepen. Dat is acceptabel. Toch kan het zinvol zijn ongeveer gelijke activiteiten samen te voegen omdat bijvoorbeeld:

- het werven van opvolgers voor bestuursfuncties niet meer zo eenvoudig is,
- een iets grotere schaalgrootte meer mogelijkheden en een grotere continuïteit kan bieden
- het voor potentiele leden eenvoudiger kiezen is.

Samenwerken is, om begrijpelijke redenen, niet altijd eenvoudig.

Advies: De Gemeente kan streven naar het faciliteren van een paraplu-functie voor de vele initiatieven van inwoners om de onderlinge samenwerking te verstevigen.

De vrijwillige dienstverlening tussen de inwoners onderling heeft in Nuenen op verschillende manieren vorm gekregen:

- Horizontaal tussen gelijken, zoals bijvoorbeeld de dienstverlening met "betaling" in andere diensten, zoals deze bestaat bij Lets en Peerby, of bij wisselende kantinediensten bij sportverenigingen,
- Verticaal tussen ongelijken: Senioren naar jeugd, jongeren en gezonde senioren naar hulp vragende senioren,

Het beroep dat op vrijwilligers kan worden gedaan is eindig. Vrijwilligers gaan meer eisen stellen aan de inhoud, de tijdsduur en de verantwoordelijkheid van de van hen gevraagde taken. Het aantal vrijwilligers dat bereid is bepaalde, complexere taken te doen kan beperkend worden.

Een oplossing kan zijn de vrijwilligers te laten ondersteunen door coördinatoren die (mede) door de Gemeente zouden kunnen worden betaald. Een voorbeeld is de coördinator van Automaatje, maar het zou ook kunnen gelden voor bijvoorbeeld een buurtcoördinator.

Advies: Probeer nu al na te gaan of zo'n situatie voor Nuenen nodig wordt en hoe deze dan in te vullen.

Mantelzorg

De Gemeente heeft een goed functionerende ondersteuning voor mantelzorg via het steunpunt mantelzorg. Toch zijn er grote zorgen en onzekerheden bij de inwoners over de mogelijkheden van respijtzorg en wat te doen als het thuis niet meer gaat.

Advies: Urgente aandachtspunten blijven het bieden van respijtzorg en het faciliteren van de overgang naar een andere woonvorm als het (thuis) echt niet meer kan.

Seniorenbeleid?

Alle inwoners hebben baat bij een heterogene leeftijdssamenstelling van de bevolking. Zonder jongeren en werkenden kunnen de senioren niet de door hen gewenste diensten krijgen. Jongeren en werkenden worden op termijn ook senioren. Senioren vervullen als vrijwilligers vele relevante taken, ook voor de jongere generaties. De Gemeente moet daarom bijdragen aan een gezonde en dynamische gemeente waarin alle leeftijdsgroepen zich thuis voelen en zich welkom weten.

In figuur 1 is de bevolkingspiramide van Nuenen geschetst en vergeleken met die van ZO-Brabant.

Figuur 1. Bevolkingspiramide Nuenen c.a. vergeleken met Zuidoost Brabant 2015 (CBS Statline)

De huidige leeftijdsamenstelling in Nuenen is niet in evenwicht en wijkt behoorlijk af van die in ZO-Brabant en die van Nederland (figuur 3 in bijlage 2). Opvallend is het ontbreken van een deel van de bevolking tussen 20 en 45 jaar. De Gemeente kan hen blijkbaar onvoldoende bieden en binden, zodat zij moeten/willen vertrekken.

Advies: Wil de Gemeente nu en in de toekomst haar eigen senioren kunnen blijven (laten) ondersteunen, dan moet zij nu ook actief beleid voeren om jongeren te trekken en te blijven binden. Dat kan worden bereikt door o.a. een goed beleid, ook voor hen, bij onderwijs, huisvesting en voorzieningen.

Advies: Voer geen apart beleid voor de heterogene groep van senioren, maar richt de aandacht vooral op de inwoners, ongeacht hun leeftijd, die het zelf niet (meer kunnen) redden, zoals o.a. door de Jeugdwet, de Participatiewet, de Wet maatschappelijke ondersteuning en de Schulphulpverlening wordt gevraagd.

Observatie: De Gemeente wordt direct en indirect gefinancierd door de inwoners. Mede om deze reden heeft zij de verantwoordelijkheid haar beleid doelgericht en doelmatig te formuleren en uit te voeren. En zij heeft de verantwoordelijkheid haar beleid en de uitvoering ervan te evalueren en voor de inwoners transparant te verantwoorden.

Reflecties naar aanleiding van het rapport Kardol

Representativiteit

Een relevante vraag is of de antwoorden op de vragen van de enquête representatief zijn voor de doelgroep. Wij constateren dat de geselecteerde adressen random zijn getrokken uit het bevolkingsregister, totaal 25% van de doelgroep. Dat is correct gedaan. Echter, de respons van de doelgroep heeft zeer waarschijnlijk een sterke bias. Het vermogen, de interesse en de ambitie om de enquête in te vullen lijkt mede te worden bepaald door de opleiding, de welstand en het welbevinden van de deelnemers. Het taalgebruik en de wijze van beantwoorden zijn voor minder geschoolden lastiger. Sommige categorieën zullen ondervertegenwoordigd en andere oververtegenwoordigd zijn.

Advies: De Gemeente kan de representativiteit onderzoeken door de verkregen gegevens te vergelijken met andere bronnen, zoals van het CBS (woning, inkomen, gezondheid, beroep op ondersteuning). Bijvoorbeeld, als bekend is welke percentages senioren (per leeftijdscategorie) een eigen woning heeft of huurt in de sociale woningbouw of privé, dan kunnen de onder- en oververtegenwoordiging worden bepaald en de gevonden percentages antwoorden van het rapport Kardol worden aangepast. Dit geldt vooral voor onderwerpen die van directe invloed zijn op de te leveren diensten van de Gemeente aan de doelgroep.

Advies: Een mengvorm van enquête en interview is aan te bevelen voor onderzoeken onder senioren in de toekomst. Betrek mede de ouderenbonden vooraf bij de opzet van deze onderzoeken.

In het rapport Kardol wordt een duidelijk en nuttig onderscheid gemaakt tussen de leeftijdsklassen 60-69, 70-79, en 80 jaar en ouder. Deze 3 groepen hebben zeer sterk verschillende karakteristieken, onder andere qua inkomen, gezondheid en zelfredzaamheid. Andere vaak gebruikte indelingen voor senioren kennen geen leeftijdsklassen maar een ondergrens, zoals 50+, 55+, 65+ en nu, door het opschuiven van de AOW leeftijd, ook 66,4+.

De senioren vormen voor de Gemeente geen duidelijke en zeker ook geen homogene groep.

Advies: De definitie van senior blijkt redelijk arbitrair te zijn. Stop geen tijd en moeite in een precieze definitie. De relevante verschillen tussen de senioren onderling zijn niet kleiner dan de verschillen tussen senioren en niet-senioren.

Gevolgen ontwikkelingen in kaart brengen

Dankzij het rapport Kardol, de vele cijfers en rapporten van het CBS en de regelmatige Volksgezondheid toekomst voorspellingen (VTV) studies van het GGD en het RIVM, kennen wij nu de status van de hulpvragers. Ook kennen wij de huidige hulpvraag bij het CMD. Het jaarlijks doorschuiven tussen de leeftijdscategorieën binnen de groep senioren is een natuurwet, zodat wij ook de toekomstige verdeling tussen de leeftijdsgroepen van de senioren kennen. Dan is een grove schatting te maken van de te verwachten hulpvraag (o.a. bij het CMD) in de komende jaren door rekening te houden met enkele gevonden trends in het rapport Kardol en trends aangegeven door CBS, GGD en RIVM. Deze worden bijgaand kort genoemd:

- Het aantal kinderen/kleinkinderen neemt af. Dat reduceert de mogelijkheid tot familiale mantelzorg en vergroot de vraag naar ondersteuning vanuit het CMD.
- Het wordt door gerechtelijke uitspraken steeds duidelijker dat een gemeente van een hulp vragende inwoner niet kan eisen en/of afdwingen zelf mantelzorgers en/of vrijwilligers te werven. Dit vergroot waarschijnlijk de (financiële) hulpvraag voor de Gemeente.
- Door de toenemende assertiviteit van de senioren, zullen de mogelijkheid om mantelzorgers te betalen uit het eigen PGB vaker worden gebruikt. Dit vergroot waarschijnlijk de financiële hulpvraag voor de Gemeente.
- Een wetwijziging per 1 januari 2019 gaat het eigen risico van iedereen, dus ook voor de meer bemiddelde inwoners, beperken. Er komt een abonnement met een maximale maandelijkse bijdrage van ongeveer 18€ per maand. Het is aannemelijk te veronderstellen dat de hulpvraag

daardoor zal stijgen. Ook de inkomsten van de eigen bijdrage worden minder voor de Gemeente. Ondanks dat de inkomens- en vermogenspositie van de senioren beter worden, kan en zal door deze recente nationale maatregel het beroep op het CMD toch toenemen. Volgens de laatste berichten zullen deze meerkosten slechts voor een deel (50%) worden gecompenseerd door de nationale regering.

- Langer thuis blijven wonen is een nobel streven. Senioren zijn eerder bereid dat lang vol te houden als er enige zekerheid is dat, als het echt niet meer gaat, de overgang naar een serviceflat, woonzorgcentrum of verpleeghuis relatief soepel verloopt.
Advies: Het lijkt een taak voor de Gemeente de behoefte aan deze voorzieningen goed in te schatten en mede te (laten) bemiddelen bij die soepele overgang.
- De senioren is hun vertrouwde eengezinswoning gegund. En er langer in wonen ook, hoewel een fors percentage aangeeft dat de woning eigenlijk te groot is geworden. Het blokkeert in Nuenen wel de doorstroming, zodat de jongere generaties minder kansen hebben zo'n woning te kopen.
Advies: Stimuleer als Gemeente dat er aantrekkelijke alternatieven komen voor de senioren die overwegen hun eengezinswoning te verlaten. Dat is dan ook positief voor de jongeren.
Advies: Maak zo'n grove schatting van deze en andere ontwikkelingen voor de komende jaren. Als er dan een verschil gaat ontstaan tussen de gevraagde diensten en het beschikbare budget, dan moet het vigerende beleid op tijd worden aangepast.

Om zo'n grove schatting te kunnen maken zijn eerst antwoorden/schattingen nodig op o.a. de volgende vragen:

- Waar kunnen zorg vragende inwoners terecht die niet meer thuis kunnen wonen, en wat is hun aantal?
- Zijn die faciliteiten nu en in de komende jaren voldoende beschikbaar voor de inwoners van Nuenen?
- Indien deze niet voldoende zijn, wat kan en wat gaat de Gemeente dan doen om dat tekort te verkleinen?

Advies: Onderzoek en beantwoord bovenstaande vragen.

De groep hulp vragende senioren is nu nog te overzien maar groeit gestaag. Nu kan er nog ervaring worden opgebouwd met een relatief klein aantal hulp vragende senioren.

Advies: Bereid de uitvoering hier op voor, zodat er van kan worden geleerd, en op tijd de uitvoering kan worden aangepast als dat nodig is.

Vaak gaat armoede gepaard met een cumulatie van problemen, zoals schulden, fysieke beperkingen en eenzaamheid.

Advies: Inwoners, waar onder de kleine groep (6% volgens het rapport Kardol) ouderen, die met moeite de eindjes aan elkaar knopen, moeten de blijvende aandacht van de Gemeente hebben en houden.

Eenzaamheid

In veel onderzoeken komt naar voren dat veel inwoners, van alle leeftijdsklassen, zich eenzaam voelen (Bijlage 3). En zij vinden zichzelf ook niet in staat hun gevoel van eenzaamheid te reduceren. De Gemeente kan een rol spelen om eenzaamheid bij haar inwoners te (laten) signaleren. Dat kan bijvoorbeeld door regelmatig een activerend huisbezoek bij bepaalde doelgroepen te (laten) organiseren. Ook kan gebruik gemaakt van hulpverleners en anderen (o.a. VOA's) die in contact komen met de doelgroep. In Geldrop-Mierlo worden door de 4 vrijwilliger ouderenadviseurs (VOA) elk jaar ongeveer 10 huisbezoeken per VOA gedaan. De VOA's in Nuenen zijn dat, in overleg met de Gemeente, in 2018 ook gaan doen bij 80+ senioren. In 2017 hadden de ongeveer 25 VOA's in Nuenen 475 huisbezoeken gedaan, waarvan ongeveer 75% voor assistentie bij het invullen van de enquête Kardol en het bezorgen van het mantelzorgcompliment.

Het is voor de Gemeente erg lastig, zo niet onmogelijk, na signalering van een gevoel van eenzaamheid, dat gevoel zelf actief te gaan reduceren.

Stelling: De Gemeente kan niet de emotionele eenzaamheid maar, indirect via de burgermaatschappij, wel de sociale eenzaamheid helpen verminderen.

Wonen

Ouderen willen met aanpassingen in hun eigen huis blijven wonen. Voor hen hoeft niet apart te worden gebouwd zo lijkt het. Meer diversiteit in de bouw is toch gewenst. Wooneenheden voor één oudergezinnen, alleenstaanden ouderen en jongeren, enz. geeft mogelijkheden voor alle groepen om een woning te kiezen, ook voor ouderen.

Advies: Dat is een punt van aandacht voor het bouwbeleid in de komende jaren.

Kangoeroewoningen met meer dan 1 huisnummer per perceel zijn nu alleen toegestaan als de zorgtaak al duidelijk aanwezig is. Dat maakt anticiperen vrijwel onmogelijk, want de zorgvraag is niet goed voorspelbaar op langere termijn. Als de zorgvraag daadwerkelijk komt, dan is daar niet direct aan te voldoen. Dat zou beter moeten kunnen, zodat de regelgeving geen te grote beperking is om zo'n woning te realiseren. In het huidige en het nieuwe bestemmingsplan en de regelgeving kunnen mantelzorgunits zonder vergunning worden geplaatst. Deze zijn als verplaatsbare units te koop zodat ze, in principe, snel kunnen worden geplaatst. Voor een kangoeroewoning is dat niet zo eenvoudig. Er zijn nog geen gemeentelijke richtlijnen, maar wel vele obstakels om tot zo'n woning via verbouw of afbraak en bouw te komen.

Advies: Wij realiseren ons dat de wet het zeer lastig tot onmogelijk maakt kangoeroewoningen te realiseren. Toch verwacht de wetgever dat senioren, samen met hun netwerk, voor zichzelf blijven zorgen. Dat wringt en zal tot soepelere wetgeving moeten leiden. Anticipeer daarop als gemeente. Faciliteer het ontwikkelen van kangoeroewoningen en het plaatsen van mantelzorgwoningen zodat kinderen en ouders, die dat wensen, er gebruik van kunnen maken zonder tegen onnodige juridische belemmeringen aan te lopen. Stroomlijn de aanvraag voor kangoeroewoningen en ondersteun de aanvragers actief.

Mobiliteit

In Son en Breugel functioneert sinds 2017 de door de ANWB ondersteunde Automaatje faciliteit om de hulpvraag naar niet-commercieel vervoer te faciliteren. Zij verzorgen ongeveer 2000 ritten per jaar en voorzien in een duidelijke behoefte. Geldrop-Mierlo start eind oktober 2018 Automaatje na aanstelling van een coördinator voor 10 uur per week.

Advies: Realiseer voor Nuenen ook de Automaatje faciliteit. Eventueel kan dat in samenwerking met een van de buurgemeenten.

De wens van senioren van openbare toiletten en rustbankjes in de publieke ruimte is terecht. Het vergroot de mogelijkheden van o.a. senioren om langer buiten te kunnen blijven en langere afstanden te kunnen wandelen. In de uitvoering van het beleidsplan Spelen en Bewegen zijn de bankjes opgenomen. De openbare toiletten niet.

Advies: Het niet opnemen van toiletten in het beleidsplan Spelen en Bewegen is een gemiste kans. Deze kan en moet nu nog worden gerealiseerd, bijvoorbeeld bij de uitvoering van Spelen en Bewegen. De Gemeente hoeft deze niet zelf te beheren, maar moet er wel voor zorgen dat ze er zijn.

Veiligheid op straat

Advies: De Gemeente moet zorgen voor voldoende en goed begaanbare voetgangerspaden/stoepen en voldoende verlichting.

Opmerking: Het gevoel/de perceptie van onveiligheid 's avonds op straat is door de Gemeente waarschijnlijk niet eenvoudig te reduceren bij de ouderen. Opvallend dat het rapport Kardol het

gevoel van onveiligheid vooral ziet bij de oudsten (80+) en de Veiligheidsmonitor 2017 van de Gemeente juist niet bij de oudste inwoners.

Veiligheid in huis

De Gemeente heeft een goed beleid voor de brandveiligheid van woningen. Door deskundige vrijwilligers kan de woning worden beoordeeld op knelpunten bij brandveiligheid. Ook kunnen gesubsidieerde brandmelders worden geplaatst.

De Woonadviesgroep kan adviseren over maatregelen om een woning senioren proof te maken, bijvoorbeeld door de kans op valincidenten te reduceren en/of te elimineren.

Advies: Een vergelijkbare actie zou kunnen plaatsvinden om de inbraakgevoeligheid van woningen te laten beoordelen. Met adviezen kunnen verbetering worden voorgesteld als dat nodig blijkt te zijn.

Internet en betalen

Internet wordt veel gebruikt, ook door senioren. Maar niet door iedereen.

Advies: De Gemeente is op de goede weg om via het internet te communiceren met haar inwoners. Veel inwoners stellen dat op prijs. Maar de kleinere groep die deze wijze van communiceren niet wil of niet kan, moet zij ook ter wille blijven zijn.

Advies: De meeste financiële transacties tussen de inwoners en de Gemeente vinden plaats zonder cash geld. Maar de kleinere groep die deze wijze van betalen niet wil of niet kan, moet zij ook ter wille blijven zijn, minimaal op het Gemeentehuis.

Energietransitie

De energietransitie zal in Nuenen lastiger gaan dan in veel andere steden. Veel senioren wonen als eigenaar in oudere eengezinswoningen. Ongeveer 90% van de woningen in Nuenen is voor 2000 en naar onze schatting is 50% voor 1980 gebouwd. Deze oudere, minder goed geïsoleerde woningen aanpassen aan het gasloze tijdperk vergt forse investeringen. Deze investeringen worden door senioren gedurende hun resterende leven niet of onvoldoende terugverdiend. Door het ontbreken van grote aantallen corporatie-woningen (16% in Nuenen), kunnen vanuit de corporaties ook geen grote stappen worden gezet.

Advies: Denk als Gemeente na hoe actief zij wil worden bij de energietransitie, rekening houdend met het beperkte potentieel dat op eigen motivatie mee wil en kan doen in Nuenen. Bepaal zo spoedig mogelijk een standpunt. Dat geeft de inwoners een richtlijn.

Organisatie hulpverlening

De Gemeente heeft gekozen voor 1 loket, het CMD, voor veel hulpvragen in Nuenen c.a. Ook is gekozen de meeste medewerkers te betrekken van een externe partner (LEV groep) en niet zelf in dienst te nemen. Een belangrijk uitgangspunt was om 1 casus/cliëntcoördinator te benoemen die de regie houdt over alle ontwikkelingen rond de casus/cliënt. De eerste ervaringen zijn, vergeleken met andere gemeenten, relatief positief. Het aantal onderwerpen ondergebracht bij het CMD is zelfs uitgebreid.

Geldrop-Mierlo heeft ook gekozen voor 1 organisatie (CMD), maar met 2 fysieke loketten en alle medewerkers ondergebracht in de eigen organisatie. Grotere gemeenten hebben meer fysieke loketten. En er zijn voor- en nadelen als de hulp en coördinatie dichterbij de inwoners komt, bijvoorbeeld door op wijk- of buurtniveau te werken.

Advies: Nu er enkele jaren ervaring is opgedaan met de huidige organisatie van de hulpverlening is het waardevol de gekozen uitgangspunten te evalueren. Bijvoorbeeld door onder andere de volgende vragen te beantwoorden: worden de gestelde doelen voldoende gehaald, zijn er knelpunten, kan het anders en wat is te leren van andere gemeenten? Op basis van die evaluatie kunnen veranderingen worden voorgesteld. De uitvoering dient daarbij de grootste aandacht te krijgen. Krijgen de inwoners daar waar voor hun geld?

Benchmarking Nuenen

Een van de mondeling gehoorde opmerkingen van de Gemeente was dat het rapport Kardol ook kan worden gebruikt om Nuenen te kunnen vergelijken met de andere gemeenten die op dezelfde manier zijn onderzocht. In het rapport Kardol wordt soms, maar niet altijd, die vergelijking gemaakt. In het rapport staat aangegeven dat voor een volledige vergelijking een additionele opdracht moet worden gegeven.

Er is een zeer grote hoeveelheid gegevens beschikbaar van alle gemeenten, o.a. via het CBS, GGD/RIVM, VNG, .. De extra informatie van de benchmarking van Nuenen met andere gemeenten is gebaseerd op de informatie van Nuenen, die nu al is gepresenteerd in het rapport Kardol.

De oorspronkelijk bedoeling van de Gemeente voor benchmarking van Nuenen lijkt onvoldoende nieuwe bruikbare informatie te kunnen opleveren.

Advies: Geef geen additionele opdracht voor benchmarking van Nuenen.

In dit gevraagde advies over het rapport Kardol, zonder voorgenomen gemeentelijk beleid, heeft de ASD de vrijheid genomen breder te kijken dan alleen dit rapport en alleen de senioren.

Senioren worden gekarakteriseerd door hun leeftijd, maar als aandacht vragende groep zijn zij voor de Gemeente te heterogeen.

Dit heeft geleid tot vele adviezen en aandachtspunten voor te formuleren beleid in onder andere het sociale domein en onder andere voor senioren.

De adviezen zijn door de ASD geformuleerd als richtinggevende aandachtspunten voor de Gemeente voor het formuleren van haar beleid.

Met deze adviezen wil de ASD de gemeente stimuleren (nog) beter en gericht beleid te formuleren voor alle inwoners met speciale aandacht voor de inwoners, ongeacht hun leeftijd, die dat zelf niet (meer) kunnen.

P.P.J. van den Bosch,
Voorzitter Adviesraad Sociaal Domein Nuenen c.a.

Bijlage 1: Budgetten

De rol van de overheid voor haar inwoners wordt mogelijk gemaakt, maar wordt ook beperkt, door de middelen die haar ter beschikking worden gesteld, mede door diezelfde inwoners. In tabel 1 zijn een aantal karakteristieke financiële grootheden opgenomen en globaal berekend per inwoner van Nederland en van Nuenen. De tabel illustreert onder andere de volgende zaken:

- De beperkte ruimte die de gemeente Nuenen heeft om tegemoet te komen aan de wensen van haar inwoners. Zij moet minimaal haar wettelijke taken uitvoeren en voor andere taken prioriteiten stellen.
- De veel grotere invloed van andere factoren op het inkomen van de inwoners.

Stelling: De gevolgen van leefwijze, opleiding, gezondheid, stand economie, klimaat en invloed buitenland, kunnen door het beleid van de Gemeente iets worden verzacht, maar niet worden gecompenseerd.

Tabel 1. Vermogen en geldstromen per inwoner van Nederland/Nuenen
(Begroting NL 2019, begroting Nuenen 2018)

Onderwerp	Bedrag M€	Bedrag per inwoner €	Bedrag per inwoner %
Vermogen in pensioenen en huizen Nederland	3.000.000	176.500	1.000
Bruto binnenlands product (bbp) Nederland	750.000	44.000	250
Uitgaven nationale overheid	295.000	17.000	100
Sociale zekerheid en zorg nationale overheid	160.000	9.400	55
Uitgaven (excl. wonen) Nuenen	44	1.975	12
Uitgaven jeugd, werk, zorg, onderwijs Nuenen	19	850	5
Uitgaven verenigingen en accommodaties Nuenen	2,7	120	0,7

In tabel 2 wordt het gemiddeld persoonlijk inkomen getoond van inwoners in Nederland, in Zuid Nederland en in Nuenen, afhankelijk van o.a. hun huwelijkse status en leeftijd. In Nuenen is het gemiddeld persoonlijk inkomen van de inwoners zo'n 20% hoger dan van Zuid Nederland en zo'n 45% hoger dan van Nederland.

Tabel 2. Gemiddeld persoonlijk inkomen 2015 (*1000 €, CBS Statline)

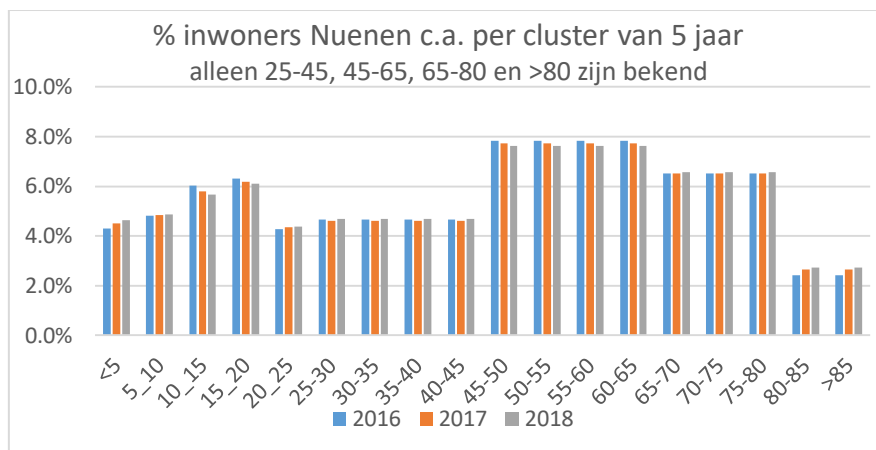
	Nederland	Zuid NL	Nuenen
Gemiddelde persoon	25.7	31.1	37.2
Nooit gehuwd geweest	19.5	27.1	27.6
Gehuwd	27.9	33.8	41.5
Verweduwd	20.7	25.5	31.1
Gescheiden	25.5	31.8	38.9
Totaal hoofdkostwinner	32.9	38.6	48.5
Leeftijd: 15 tot 25 jaar	9.1	11.7	10.1
Leeftijd: 25 tot 35 jaar	28.6	30.2	32.7
Leeftijd: 35 tot 45 jaar	33.4	37.6	43.6
Leeftijd: 45 tot 55 jaar	33.7	39.6	47.7
Leeftijd: 55 tot 65 jaar	32.2	37.7	49.2
Leeftijd: 65 tot 75 jaar	19.3	24.3	30.9
Leeftijd: 75 jaar en ouder	16.9	20.1	24.3

Nuenen heeft het op 2 na hoogste inkomen per inwoner in Brabant.

Toch leeft 4% van de 22.300 inwoners rond het sociale minimum, ontvangen 410 (2%) inwoners bijstand, hebben 640 (3%) inwoners een arbeidsongeschiktheidsuitkering en krijgen 420 (2%) inwoners een werkloosheidsuitkering. 5450 Inwoners (24%) ontvangen AOW. (CBS Statline)

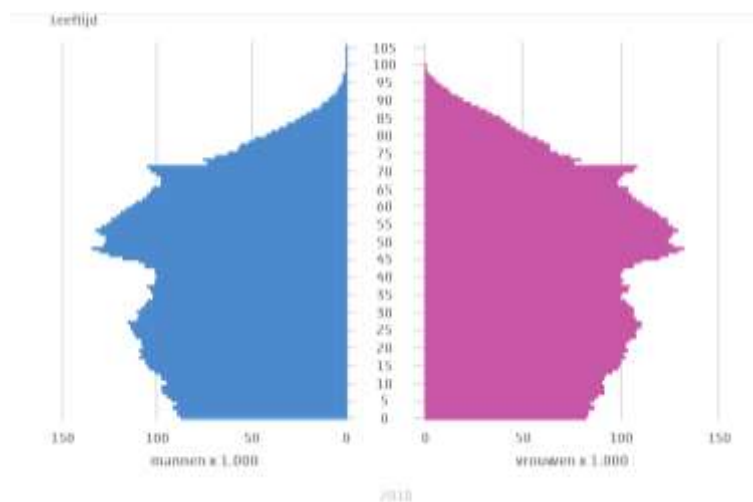
Bijlage 2: Leeftijdsklassen

In figuur 2 is de bevolking van Nuenen opgedeeld in leeftijdsklassen van 5 jaar in de jaren 2016, 2017 en 2018. Opvallend is het relatief geringe aandeel van 25 tot 45 jaar. Ook is een lichte trend te zien over deze 3 jaar bij enkele leeftijdsklassen.

Figuur 2: Verdeling van de inwoners Nuenen naar leeftijd. Van de leeftijdsklassen 25-45, 45-65, 65-80 en > 80 was niet de onderverdeling per 5 jaar bekend. CBS Statline.

In figuur 3 is de bevolkingspiramide van Nederland getoond met leeftijdsklassen van 1 jaar. Opvallend is het grote verschil met Nuenen, geïllustreerd in figuur 1 en figuur 2.

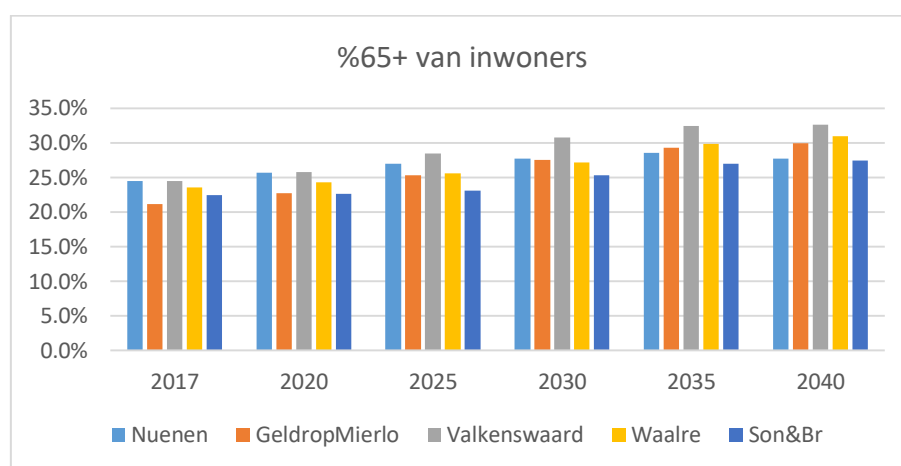
Figuur 3. Bevolkingspiramide mannen (blauw) en vrouwen (paars) Nederland 2018. CBS Statline

In tabel 3 is de prognose gegeven voor het aantal 65+ in Nuenen en enkele buurtgemeenten. Duidelijk is dat Nuenen haar positie als meest vergrijsde gemeente moet overdragen aan Valkenswaard. Ook is zichtbaar dat het aantal 65+ nog met enkele procenten toeneemt en dan rond 2035 stabiliseert en vervolgens afneemt. Het aantal inwoners met AOW zal, door de toename van de AOW leeftijd, steeds lager worden dan het aantal 65+.

Tabel 3: Prognose percentage 65+ in Nuenen en enkele buurgemeenten en Brabant.
CBS Statline

	Nuenen	GeldropMierlo	Valkenswaard	Waalre	Son&Br	Brabant
2017	24.5%	21.1%	24.5%	23.5%	22.4%	19.3%
2020	25.6%	22.7%	25.8%	24.3%	22.6%	20.6%
2025	26.9%	25.3%	28.4%	25.6%	23.1%	22.5%
2030	27.7%	27.5%	30.8%	27.2%	25.3%	24.7%
2035	28.5%	29.2%	32.4%	29.8%	26.9%	26.7%
2040	27.7%	29.9%	32.6%	31.0%	27.4%	27.5%

In figuur 4 worden de percentages uit tabel 1 grafisch weergegeven.

Figuur 4: Prognose percentage 65+ in enkele buurgemeenten. CBS Statline

Ter vergelijking: In 2015 had de gemeente Laren relatief de meeste 65+ (30.9%), in Brabant was dat 18.5% en in Nederland 17.8%.

In Bijlage 5 is een globale verkenning gedaan om de financiële gevolgen van een langere levensduur in te schatten voor de nationale overheid en voor de gemeenten. De aanname is dat de bevolkingspiramide stabiel is. Een grove schatting geeft aan dat de directe financiële gevolgen voor de nationale overheid groter zijn dan voor een gemeente. Het is redelijk te veronderstellen dat de gemeenten dat op termijn, door een reductie van de uitkeringen uit het gemeentefonds, ook zullen merken.

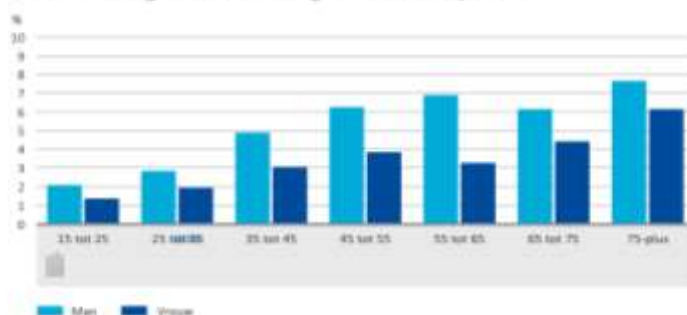
Verhoging van de AOW leeftijd leidt voor een gemeente tot iets hogere uitgaven voor participatie. Voor de nationale overheid leidt het tot hogere inkomsten van de werkenden en tot lagere kosten voor de AOW.

Een voorzichtige conclusie is dat de directe gevolgen van de vergrijzing anders zijn voor de nationale overheid dan voor de gemeenten.

Bijlage 3: Eenzaamheid

Eenzaamheid, beter geformuleerd als ervaren eenzaamheid, is door verschillende organisaties onderzocht, regelmatig zoals CBS en GGD en via eenmalige enquêtes, zoals nu gebruikt in het rapport Kardol. In deze bijlage zijn enkele gegevens gereproduceerd uit het meest recente rapport van het CBS over eenzaamheid: Eenzaamheid in Nederland, sept 2016. Het gevoel van eenzaamheid komt voor bij alle leeftijdsklassen, meer bij mannen dan bij vrouwen, en is vooral gekoppeld aan de gezondheid van mensen. Wel blijkt dat het deelnemen in verenigingen, vooral als vrijwilliger, het ervaren gevoel van eenzaamheid reduceert.

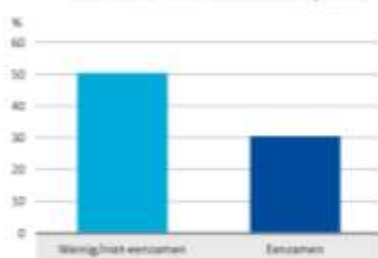
3.2.1 Percentage eenzamen naar geslacht en leeftijd, 2015

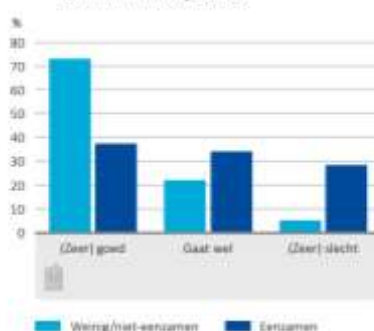
3.2.2 Percentage eenzamen naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau, 2015

4.2.2 Vrijwilligerswerk in de afgelopen 12 maanden naar mate van eenzaamheid, 2015

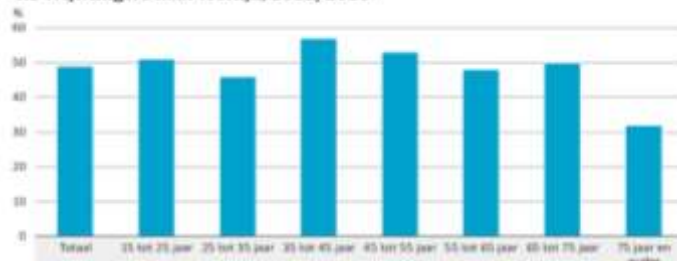
4.3.1 Ervaren gezondheid naar mate van eenzaamheid, 2015

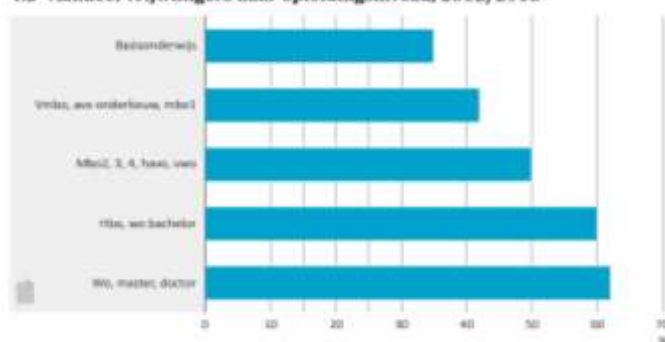
Bijlage 4 Vrijwilligers

Het rapport “Statistische Trends, Vrijwilligerswerk, wie doet het” (CBS, Dec, 2017) laat o.a. zien hoe de leeftijd en de opleiding van vrijwilligers in Nederland invloed hebben op het aantal vrijwilligers. Ook toont het welke vrijwilligersactiviteiten zij uitoefenen en geeft het een indicatie van het aantal uren per week dat vrijwilligers actief zijn.

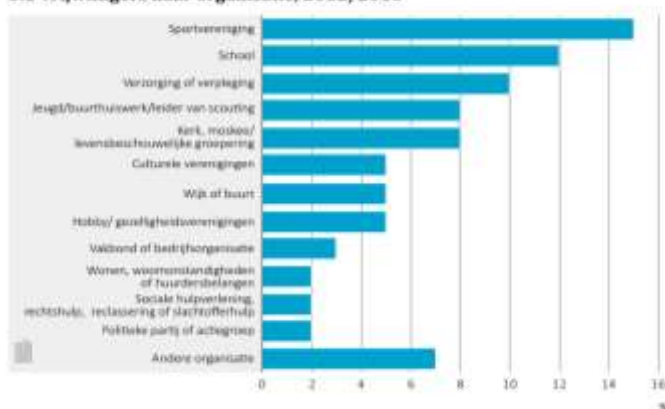
4.1 Vrijwilligers naar leeftijd, 2012/2016

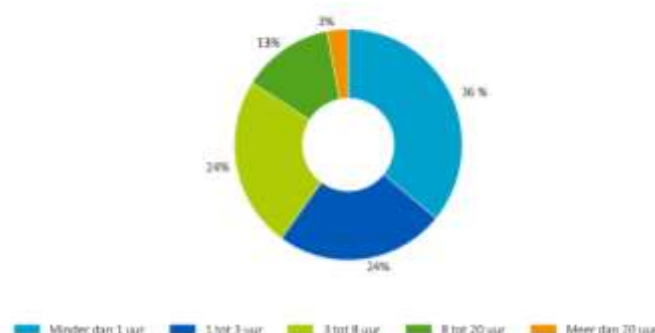
4.2 Aandeel vrijwilligers naar opleidingsniveau, 2012/2016

3.1 Vrijwilligers naar organisatie, 2012/2016

3.2 Aantal uren per week dat aan vrijwilligerswerk wordt besteed, 2012/2016

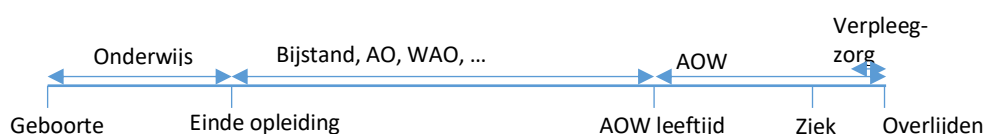
Als deze cijfers ook voor Nuenen gelden, dan zijn er in Nuenen ongeveer 8.500 vrijwilligers actief met een inzet van ongeveer 850 fte.

Bijlage 5 Financiële invloed vergrijzing voor de overheid

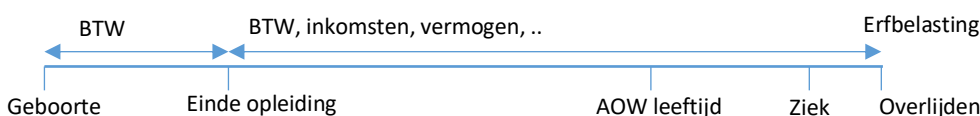
Zeer globaal kan het leven worden ingedeeld in 4 fasen, 1: opleiding, 2: werken, 3: gepensioneerd in relatief goede gezondheid en 4: gepensioneerd in slechte gezondheid tot het overlijden. In bijgaande, zeer vereenvoudigde overzichten, is een poging gedaan de invloed van de toename van de gemiddelde levensduur op de financiën van de nationale en lokale overheid te illustreren. Aanname is onder andere dat de bevolkingsopbouw stabiel is. De directe gevolgen voor de nationale overheid zijn duidelijk groter dan voor een gemeente.

Nationale overheid

Als de levensduur sneller stijgt dan de AOW-leeftijd, dan neemt de demografische druk toe. De uitgaven voor de AOW stijgen sneller dan de inkomsten verkregen van de werkenden.

Figuur 5 Uitgaven nationale overheid

Figuur 6. Inkomsten nationale overheid

Gemeente

De levensduur heeft weinig directe invloed op de financiën van een gemeente. Van invloed is wel de periode dat gepensioneerden hulpbehoevend worden en ziek zijn. Gezonde gepensioneerden vergen geen extra uitgaven en dragen wel bij aan de inkomsten via de WOZ.

Figuur 7. Uitgaven gemeente

Figuur 8. Inkomsten gemeente (doeluitkeringen van het rijk en lokale WOZ)